

100 éves születésnap megemlékezés

Az a szép és sikeres, kiváló növény-nemesítői munka, amely Martonvásáron oly ígéretesen kezdett kibontakozni, nem ilyen befejezést érdemelt volna. Szomorú, hogy akkor egy olyan korban éltünk, ahol az a szólam élt, hogy „legfőbb érték az ember”, ám a mindennapi élet valósága nem éppen ezt tükrözte. Nem a véletlen, hanem ennek okán és következményeként tört ki az 1956. évi forradalom is. Ezek az őszintén feltörő megnyilvánulások az elkövetett törvénytelenségek miatt törtek ki, mert a párt jogi eljárások nélküli, önhatalmúlag elrendelt intézkedései mélyen sértették az emberi jogokat, miközben elviselhetetlen terheket róttak a magyar családokra.

Kiss Árpádot, az MTA martonvásári Intézetének kutatóját, 1956-ban beválasztották a forradalmi bizottságba. Már maga ez a tény is elég volt ahhoz, hogy a helyi ÁVÓ-sok három kutatót – köztük Kiss Árpádot is – alaposan helyben hagyjanak. Majd az Akadémiai hálózatból is kizárják, eltávolítsák őket. Hála Isten akkor is voltak olyan kutató intézmények, ahol elsődlegesen a kutatót és kutatási munkáját díjazták és értékelték.

Ilyen volt a Kecskeméten családiásan csak Mészöly-telepnek nevezett Duna-Tisza Közi Mezőgazdasági Kísérleti Intézet, amely nemcsak az emberek megbecsüléséről volt híres, hanem arról is, hogy itt az odaadó, lelkiismeretes munkájuk, feladat-teljesítésük és teljesítményük alapján értékelték a munkatársakat. Gyula bácsi saját magából kiindulva jól tudta, hogy „mi minden is múlik” az emberen! Annak tudásán, munkáján, akarásán, tevékenységén. Tisztában volt avval is, hogy ehhez iskolára, műhelyre és olyan kutatókra van szükség, akik ezt képviselik és ezt adják majd a fiatalabbaknak is tovább. Ilyen volt magyaróvári mezőgazdasági akadémia Villax Ödön vezetésével – itt kapta Kiss Árpád is az indíttatást - , és erre készültek a kertészet területén működő intézetek is. Kecskeméten Mészöly Gyula, Fertődön Porpáczy Aladár, Tápiószelén Mándy György vállalták, hogy tudásukat, ismereteiket átadva, példájukon keresztül ezeken a kutatási bázisokon kezdjék el felnevelni a jövő utódgenerációit. Ők nem csak szakemberként igyekeztek a legtöbbet nyújtani, átadni, hanem emberként is méltó és követendő példát mutattak.

Abban az időben nem kis merészség volt „egyessel szemben” emberségesen viselkedni. Különösen azokkal szemben, akiket annak idején különböző címeken elküldtek, elbocsátottak, félreállítottak, félre löktek. Gyula bácsi mindig az embert és végzett munkáját értékelte. Nála a munka és a helytállás volt a mérce. Ezen az alapon mert munkát adni Klebelsberg Kúnó volt kultuszminiszter személyi titkárának, Kiss Károlynak, báró Daniel Lajos genetikusnak, Blasszmann Mátyás vezérkari tisztnek és még sorolhatnánk a neveket. Az én személyes sorsom alakulása is Gyula bácsin keresztül

teljesedett ki, hiszen 40 hónapos hortobágyi kényszermunkatáborból szabadulva Porpáczy Aladár ajánlására fogadott maga mellé gyakornoknak és munkatársnak.

Mészöly Gyulának Kecskeméten a felzárkózáshoz olyan iskolateremtő tudósra, genetikusra volt szüksége, aki a kertészet területén is kiszélesíti a genetikai kutatásokat és azok felhasználását. Ennek is köszönhető az a fejlődés, ami Kecskemétet jellemezte. Árpádnak mindvégig a tritikale maradt a fő kutatási területe.

Gyula bácsinak az volt csak a kérése Árpádhoz, hogy egy zöldségfélét is vegyen pártfogásba és ebből is hozzon ki valami eredetit és hasznosat. Végül a görögdinnye nemesítése is bekerült a programba, amiből szintén nagyot alkotott ez a hálás kis kollektíva. Így született meg nagy szenzációként Kecskeméten – az akkori keleti blokk országaiban elsőként – a magnélküli görögdinnye-hibrid. Ebben a munkában keményen kivették a részüket a Kiss Árpáddal sok éven át dolgozó, Csányból érkező Fehér Béláék, Tréfás Antalné, dr. Vidékiné Kati, Huszár Sándorné, Békési Mária, Csernákné, Fekete Gáspárné, Hoffmann Józsefné, Kakulyáné, Kósa Ildikó, Mozolainé, Salánki Józsefné, Schulczné Csősz Mária, Fitosné Csősz Katalin, akik helytállásból és kitartásból is bizonyítottak.

Abban az időben a görögdinnye a mérete miatt került válságba. A gondot a jégvermek és jégszekrények felszámolása, az elektromos hűtők előtérbe kerülése okozta, amelyekbe a nagyméretű görögdinnyék csak felszeletelve fértek be. Amerikában és Japánban akkorra már csak a 3-5 kg-os görögdinnyék kerültek a piacokra. A feladat testhez állónak bizonyult. Az Olaszok 1958-ban, Kiss Árpád pedig 1959-ben indította be ezt a nagyszerű munkát. Az az ember, akit felfüggesztettek, majd kizártak az MTA kutatóhálózatából itt újra bizonyított.

Élve a kapott lehetőséggel elhatározta, hogy megvalósítja a kisgyümölcsű, magyar, magnélküli görögdinnyét. Ezért akkoriban sokan ki is nevték. De ez a meg nem alkuvó, küzdő, felkészült ember kitartott célkitűzése mellett. Újra bizonyította, hogy a genetikai felkészültség mit jelent és mit eredményez, és az élő valóságban ez hogyan használható.

A Csányból érkező dinnyés kollégák és a lelkes segítők, technikusaik le is győztek minden akadályt. Begyűjtötték a hazai tájakon fellelhető, továbbá az elérhető külföldi eredetű, kisgyümölcsű dinnyefajtákat. Új fajta-értékelési módszert dolgoztak ki, hogy a hazai igényekhez igazodva vizsgálhassák és minősíthessék a fajtákat, hogy azok minden piaci igényt kielégítsenek. Ez a széleskörű, kiváló munka meg is hozta a gyümölcsét.

Az új alaptípusok előállításával mellett a hibrid előállításra is nagy súlyt helyeztek, amiben a triploid – magnélküli – típusok is kiemelt szerepet kaptak. Számos nehézséget kellett legyőzniük. Ilyen volt a maghozam, ami egy normál görögdinnyénél 400-500 mag,

az a tetraploidoknál mindössze 30-50, amit legalább 100 mag fölé kellett emelniük. Erre a célra az amerikai Sugar Baby fajtát találták a legalkalmasabbnak. Japánban és az USA-ban előrehaladott kutatások folytak. Az amerikaiak 1961-ben produkálták az első magnélküli hibrideket.

Ebben az időben már nálunk is 20 féle kombinációt és 4 japán hibridet vizsgáltak és hasonlítottak össze. Megállapították, hogy nálunk a koraiság az amit kiemelten kell kezelni, mert ettől függ a jövedelmezőség. Ehhez kell kapcsolódnia a minőséget meghatározó tulajdonságoknak, amiket a piac szintén megkíván. Miután a triploid görögdinnyék igen kiváló értékeket mutattak, ennek olcsóbb előállítására is előtérbe került. Olyan alapanyag felhasználásába kezdtek, amely hímnős virágokat hozott. Ebből sikerült is 3 olyan törzset kiválogatni, ami csak nővirágokat hozott és így egy olyan alapanyaghoz jutni, amely öntermékenyítéssel és utódaik módszeres szelekciójával lehetőséget kínált az olcsóbb hibrid vetőmag előállítására.

A külföldi fajták hazai szelekciójával a koraiság keveset javult. 1963-ban a hazai szelekciós alapanyagok közül a Marsovszky- és Zardecky-állományból sikerült ígéretes, korai vonalakat kiemelni. További előnyük a fusariummal és a fenékedéssel szembeni fokozott ellenállóságuk volt. A párhuzamosan folyó munka mindkét vonalon ígéretesnek és biztatónak bizonyult. A széles alapokra helyezett poliploidizációs tevékenység is kedvezően alakult és ez már a jobb maghozamban is jelentkezett.

De a minőségben, a belső szín alakulásánál, továbbá a vékonyabb, de erős héjszerkezetnél is láthatóvá vált az előny. A szerteágazó munka során rengeteg értékes tapasztalatra sikerült szert tenniük. A Kecskeméti vörös húsú fajta 1969-ben állami elismerésben részesült. Vérpiros belső színe, kiváló minősége, 4-6 kg közötti súlya, exportárúként is kedvelté tette. Az előállított kedvező minőségű fajták és hibridek a hazai és külföldi piacokon gyorsan kelendőek lettek.

A világsikert jelentő tritikále kutatás mellett Kiss Árpád a dinnyenemesítés területén is igazolta képességeit.

Ilyenkor teszi fel a kérdést, az ember: mi lett volna Árpád esetében, ha végül is a kutatásból való kizárás marad érvényben? Ha nincs egy Mészöly Gyula, aki az emberi értékeken keresztül mérlegel, áll ki és vállal felelősséget. Bizonyítva, hogy a tettek azok, amelyek valóban minősítik az embereket. Mert azok igazolják vissza, hogy miként is vélekedünk a világról, önmagunkról és az emberekről. Sajnos ezek voltak azok a tényezők, amelyek nem engedték a rendszerváltáskor sem, hogy a saját utunkat járjuk. Ahogy azt sem, hogy a múlt tettei, történései, feltárással és értékeléssel kerülhessenek, hogy a valóságot a hátterével együtt ismerhessük meg. Hogy áttekinthessük a megélt

osztályharc valós tényeit. Az igazságszolgáltatás pedig feltárja és megvizsgálhassa a belejátszó, de elhallgatott eseményeket.

A természetben az ősz jelzi az elmúlást. Ekkor derül ki, hogy milyen volt a tavasz, hogy sikeredett a nyári betakarítás és válik láthatóvá az eredmény. Önmaga jelzi és segíti elő a tények megismerését, a valóságot, hogy aztán az elkövetett hibákat felismerve tudjuk magunkat mihez tartani. Így is jelezve a természet nyitottságát. Ugyanis, ha ez elmarad nem tudunk helyesen tájékozódni. Kiss Árpád emberként és tudósként is munkájával bizonyította, hitét, hűségét hazájához és népéhez. Most a 100-ik születésnapján, mi egykori kollégák evvel a megemlékezéssel igyekszünk hitet tenni és jelezni hálánkat mindazért, amit Tőle kaptunk, amit tudásunk elmélyülésében neki köszönhetünk!

A tritikale nemesítője és családja Kecskeméten otthonra talált. Egyenesbe került, tovább élhetett, a munkájának!

Ezért is kellett itt ezeket a dolgokat feltárni, hogy ismertté váljon egy életút, egy sors, hogy okuljunk és tanulhassunk ebből az igazi, embert-formáló példából, amit most önök is megismertek, megismernek.

Köszönöm, hogy meghallgattak, és köszönöm az odaadó, szíves figyelmüket is!

Kecskemét, 2015. karácsonya

Báldy Béla
nyugalmazott növénynemesítő